

HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ÇALIŞMALARINDAN BAZI KESİTLER

***

SOME TRANSSECTS OF THE ACTIVITIES OF THE RED CRESCENT

Yrd.Doç.Dr.Nebahat Oran Arslan*

14 Nisan 1877'de "Mecrûhin-i Askeriye İmdad Cemiyet-i Osmaniyesi" adı altında kurulan ve 1908 yılında Hilâl-i Ahmer adını alan cemiyet¹ Trablusgarp, Balkan, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı sırasında önemli hizmetlerde bulundu. Cemiyetin bu savaşlarda yaptığı çalışmalar arasında ilk sırayı, cephelere yakın yerlerde oluşturduğu hastaneler ile savaş sırasında ve sonrasında ihtiyaç olan bölgelere sıhhiye heyetleri göndermesi alır. Bundan dolayıdır ki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Trablusgarp Savaşı² esnasında sıhhiye heyetleri aktif görev aldı. Bunlardan ilki Dr. Kerim Sebati Bey'in başkanlığında 6 doktor ve 10 hastabakıcıdan oluşuyordu. Bu heyet tarafından Aziziye'de büyük çadırlar altında seyyar hastaneler ve imdad noktaları oluşturuldu.³

Daha sonra hissedilen lüzum üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ikinci heyeti Dr. Arif Bey'in başkanlığında Bingazi'ye gönderdi. Bu heyet Tobruk'ta bir hastane ve Derne'de bir seyyar hastane tesis etti. Salgın hastalıkların artması nedeniyle bu heyetlerin ihtiyacı karşılayamaması üzerine, Dr. Emin Bey'in başkanlığında 3 doktor ile 25 hastabakıcıdan oluşan başka bir heyet de Tunus'a gönderildi. Bu

* Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyet Mecmuası** (Bundan sonraki dipnotlarda OHACM olarak gösterilecektir), 15 Eylül 1921, No:1, s. 17.

² Geniş bilgi için bkz. Hale Şıvgın, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-12 Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara, 1989.

³ **OHACM**, 15 Eylül 1921, No:1, s. 18.

heyetler çalışmaları sırasında 20.000 Osmanlı lirası harcayarak⁴ 2008 hasta ve yaralı tedavi etmiş, ayrıca yaralı hastalar için de seyyar poliklinikler açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı'nu müteakip Balkan Devletleri ile savaşa girmesi nedeniyle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 3 Ocak 1913'te aldığı bir kararla İstanbul, Gelibolu, Ispartakale, Hadımköy, Çanakkale, Uzunköprü, Yeşilköy, Edirne, Arnavutluk, Garb Ordusu, Konya, Karamürsel ve Bandırma'da cepheden gelecek olan yaralı askerlerin tedavileri için hastaneler oluştururken aynı zamanda Türk muhacirlerinin yararlanabilmesi için de İstanbul, İzmir, Edirne ve Selanik'te de ayrıca hastaneler açtı. Balkan devletlerinin elinde bulunan Türk esirlerinin aileleri ile haberleşmelerini sağlayabilmek için Üsera Komisyonu oluşturdu. Cemiyet Bulgaristan'da bulunan Türk esirlerinin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için de gerekli çalışmaları yaptı.⁵ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu çalışmalarını sürdürüebilmek için yardım kampanyaları düzenliyordu. Balkan Savaşı sırasında da 58.974 Osmanlı lirası toplayarak yukarıda belirtilen hizmetlere harcadı.

Diğer taraftan cemiyet, savaş sırasında çeşitli sağlık kuruluşlarıyla işbirliği yaptı. Askerî Sıhhiye Dairesi ile birlikte kolera salgınına karşı mücadele etti. Hastaların bakımı için Sahil Sıhhiye Müdürlüğü de 20.000 altın vererek hastaların tedavisi ve nakliye işlerine yardımcı olmaya çalıştı.⁶

Balkan Savaşı nedeniyle İstanbul'daki bu olağanüstü durum dünya kamuoyunda büyük yankı buldu ve bir çok ülkeden sağlık yardımları geldi. Mısır ve Hindistan Hilâl-i Ahmerleri ile Romanya, İngiltere, Avusturya-Macaristan, Belçika, İsveç, Amerika, Flamenk, Fransız ve Rus Kızılhaçları personel, seyyar hastane ve malzeme yardımlarında bulundu.⁷

⁴ "Trablusgarp'a Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yanı sıra Alman Sâlib-i Ahmer'i de bir seyyar hastane göndermiştir. Bu çalışmaları sırasında da iki Alman doktoru hayatlarını kaybetmişlerdir." OHACM, 15 Eylül 1921, No:1, s. 20.

⁵ OHACM, 23 Aralık 1927, No:76, s. 144.

⁶ Oya Bağlar, "Balkan Savaşı'nda Salgın Hastalıklar", Toplumsal Tarih, Sayı 104 (Ağustos 2002), s. 58.

⁷ OHACM, 23 Aralık 1927, No:76, s. 144; "Yabancı Kızılhaçlar İstanbul'a geldiler, özellikle kolera salgınında unutulmaz yardımlar yaptılar. Bunlar daha çok Trakya'daki Osmanlı ordusunda faaliyet gösterdiler.", Aram Andonyan, **Balkan Harbi Tarihi**, (Çev:Zaven Biberyan), İstanbul 1975, s. 376.

Alınan bu tedbirlere rağmen, Balkan Savaşı'nın ilk döneminde sağlık hizmetleri son derece yetersiz kaldı. Salgın hastalıklar nedeniyle ciddi kayıplar verildi. Savaşın ikinci döneminde sağlık hizmetleri eskisine oranla daha düzenli yürütüldü. Askerî Sıhhiye Dairesi ve Hilâl-i Ahmer tarafından yapılan yeni düzenlemelerle orduya kolera ve tifo aşuları uygulanarak salgınlar çok büyük tahribâta sebep olmadan önlenildi.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin I. Dünya Savaşındaki Çalışmaları

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na kadar son elli yılını savaşla geçirmiş bir ülke olduğu için her alanda yaşam koşulları sınırlı ve yetersiz hale gelmişti. İlaç ve âletler Avrupa'dan geliyordu. Hastane malzemeleri ve sağlık personeli miktarı da az idi.⁸ Bu nedenle ülkenin bu zor şartlar altında girmiş olduğu savaşta Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hemen çalışmalarına başladı. Çanakkale muharebelerinin başlamasıyla birlikte cepheden gelen yaralıların tedavisinin yapılabilmesi için İstanbul'da 1700 yataklı Tıp Fakültesi, 1500 yataklı Beyoğlu, 500 yataklı Taksim, 500 yataklı Cağaloğlu, 250 yataklı Kadırga, 500 yataklı Darüşşafaka hastanelerini oluşturdu. Artan ihtiyaç nedeniyle cepheye daha yakın olarak Gelibolu'da 200 yataklı bir hastane kuruldu, fakat muharebelerin şiddetlenmesiyle birlikte bu hastane Şarköy'e nakledilmiştir.⁹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasındaki çalışmalarını I. Dünya Savaşı başladıktan sonra da devam ettirmiştir. Kuruluş amacı savaş ve barış zamanlarında felâkete uğramış insanlara yardım etmek olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Savaşı'nda bir çok alanda faaliyette bulundu. Cephelerde yaralı hasta subay ve erlere hastaneler kurdu, hasta ve yaralıların bölge hastanelerinden İstanbul'daki hastanelere sevk edilebilmesi için bütün zorlukları aşarak büyük hastanelere ulaşmasını sağladı. Savaş sırasında yurtlarından başka bölgelere göçmek zorunda kalan muhacirlere çamaşır ve battaniye sağladı. Ordu nezdinde "Sıhhiye-i Askeriye"ye büyük yardımlarda

⁸ Guze, **Büyük Harpte Kafkas Cephesindeki Muharebeler**, (Çev: Kaymakam Hakkı), İstanbul 1931, s. 61.

⁹ OHACM, 23 Aralık 1927, No:76, s. 145.

bulundu. Bütün cephelere "Sağlık İmdad heyetleri" gönderdi. I. Dünya Savaşında ele geçirilen İtilâf Devletleri esirlerine bütün imkânlarını kullanarak yardımlarda bulundu. Yabancı esirlerin barındığı esir kamplarının teftiş edilmesini sağladı. Yabancı Kızılhaç cemiyetleri ile işbirliğinde bulundu. Bütün bu işleri yürüten Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kurmuş olduğu hastanelerde 45.000 hastayı tedavi etti. Bu çalışmaları sırasında 19.045.000 lira harcadı.¹⁰

Hilâl-i Ahmer'in I. Dünya Savaşı'ndaki faaliyetleri arasında en büyük önemi kurmuş olduğu hastaneler teşkil etmektedir. Savaş sırasında bütün cephelelerde veya cepheye yakın yerlerde Hilâl-i Ahmer Hastaneleri faaliyetlerini yürüttü. Ülkenin sağlık konusundaki eksikliklerin ortadan kaldırılabilmesi için bu alandaki çabalar daha büyük bir öneme sahipti.

1916 yılında Türk ordusunun çarpıştığı en uzak cephe olan Medine'de "Dârü's-surûr" adlı binada 400 yataklı bir hastane Hilâl-i Ahmer tarafından kuruldu. Bu hastane 1918 Eylül'üne kadar hizmet verdi ve 5578 hastanın tedavisi yapıldı.¹¹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, diğer bir cephe Filistin cephesindeki Dördüncü Ordu emrinde çöl harekâtına iştirak eden askerî birliğe sağlık hizmeti vermek amacıyla röntgen cihazı ve çadırılı bir seyyar hastane malzemesiyle bir sıhhiye heyeti gönderdi. Kudüs'te 300 yataklı bir hastane açıldı, fakat düşman tarafından tahrip edildiği için hastane daha sonra Şam'a taşınmıştır. Aynı şekilde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Diyarbakır'da da İkinci Ordu emrinde olmak üzere 500 yataklı bir Hilâl-i Ahmer hastanesi daha kurdu.¹²

Sağlık alanındaki çalışmalarını Kafkas Cephesi'nde de yürüten Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Erzurum'da 500 yataklı bir hastane¹³ ve ordunun sağlık alanındaki çalışmalarını yürütebilmesi için gerekli olan malzeme için bir depo oluşturmaya karar verildi. Bunun için Dr. Ümid Bey'in başkanlığında bir heyet, sağlık malzemeleriyle birlikte Trabzon üzerinden Erzurum'a gönderildi. Burada

¹⁰ OHACM, 23 Aralık 1927, No:76, s. 144.

¹¹ OHACM, 23 Aralık 1927, No:76, s. 145.

¹² OHACM, 23 Aralık 1927, No:76, s. 146.

¹³ TANİN, 29 Temmuz 1915, No:2375.

lekeli humma gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalan heyet, 1915 yılının sonuna kadar görev yaptı.¹⁴ Erzurum'a gönderilmiş olan bu heyet daha sonra ordu ve ahalinin ihtiyacını temin etmek üzere serum ve aşı üretebilecek bir laboratuvar meydana getirdi. Kafkas ordusunun kolera, tifus ve çiçek aşısı buradan temin edildi. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti savaş bölgelerinde çalışmalarını sürdürürken savaş nedeniyle ailelerini kaybeden çocuklarla ve o yörenin ahalisiyle de yakından ilgileniyordu. Bu çocukların barınabilmesi için bir yetimhane kurarak, iase ve elbiseleri temin edilen 500 çocuğu koruma altına aldı.¹⁵ Fakat 1916 yılında Rus işgalinin ilerlemesiyle, birlikte Erzurum'dan ayrılan heyet çalışmalarına Sivas'ta devam etti.

Kafkas Cephesi'nde görev yapmak üzere gönderilen birinci heyet 1914-18 yılları arasında 8988 hasta ve mecruh tedavi etti. Bu heyet Erzurum, Erzincan, ve Sivas illerinde faaliyetlerine devam ederken Kafkas cephesinde görev yapmak üzere burada Erzurum'a gönderilen bir başka heyet Erzurum'un işgali nedeniyle Kayseri'ye giderek burada görevini sürdürdü. 1000 yataklık nekahâthane oluşturan ikinci heyete Eskişehir ve İstanbul'dan artan ihtiyaca göre malzeme gönderildi. Kayseri'nin İstanbul yolu üzerindeki konumu nedeniyle nekahâthane 2000 yataklık bir hale getirildi. Heyet burada sağlık personelinin az olması nedeniyle 40 kadar Ermeni kadını hastabakıcı olarak yetiştirmiş ve bunlar daha sonra heyetle birlikte İstanbul'a götürülerek Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hastanelerinde çalıştırılmışlardır.¹⁶

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti cephelere gönderilen sıhhi malzemenin yerlerine ulaşmaması gibi bir problemle karşı karşıya kalmamak için İstanbul ve Erzurum arasında birkaç menzil noktası da oluşturdu.¹⁷

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hastanelerinde tedavi edilen yaralı ve mecruh askerleri buradan taburcu ettikten sonra, onların dinlenebilmeleri için Derince,

¹⁴ OHACM, 15 Kasım 192, No:3, s. 61.

¹⁵ OHACM, 15 Kasım 1921, No:3, s. 61.

¹⁶ OHACM, 15 Kasım 1921, No:3, s. 61.

¹⁷ Nebahat Oran Arslan, "I. Dünya Harbi'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Erzurum'daki Faaliyetleri", 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze Erzurum I. Uluslar arası Sempozyumu, (23-25 Temmuz 2002 Erzurum), 2003, Ankara, s. 783.

Sirkeci, Ankara, Konya, Eskişehir, Haydarpaşa, Çanakkale, Akbaş, Lapseki ve Ulukışla'da misafirhaneler oluşturdu. Misafirhanelerde sıcak yemek ve çay ikramında bulunuyordu. Bu hizmet dokuz ay boyunca devam etti.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İstanbul'daki merkezi 1915 yılında en fazla Konya'da ve demiryolu hattının geçtiği güzergâhlarda görülen tifus hastalığı ile mücadele için bir heyet oluşturdu.¹⁸

I. Dünya Savaşı'na katılan devletler harp esirleri için çeşitli kurumlar oluşturduğu halde Harbiye Nezâreti böyle bir kurum oluşturmadı. Esirlerle ilgili uygulamalar Almanya'da Harbiye Nezâreti, Rusya ve Avusturya'da Sâlib-i Ahmer Cemiyetleri tarafından yapılıyordu. Ayrıca Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne de böyle bir görev verilmemişti.¹⁹

Fakat Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, esirlerin daha fazla perişan olmaması için önce Üserâ Komisyonu oluşturdu. Ardından Çanakkale muharebesi başlarında Sâlib-i Ahmer Cemiyeti'nin esir listelerini talep etmesiyle birlikte Nisan 1915'te Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ilk İngiliz ve Fransız üserâsının listelerini göndermekle resmen sorumlu olmadığı bir işi üstlenmiş oldu.²⁰

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti daha iyi bir şekilde hizmet verebilmek için 1916 Nisan'ında Viyana'ya bir temsilci gönderdi.²¹ Burada esirlerle ilgili yapılan çalışmalar incelendi. Mektup ve paketlerin ne şekilde ulaştırıldığı öğrenildi. Böylece Osmanlı ve yabancı esirlerin düzenli bir şekilde para, mektup ve paketlerini zamanında alması sağlandı.²² Hilâl-i Ahmer aracılığı ile savaş sürecinde yabancı esirlere 46.410 havale ile 1916 senesine kadar, 93.342 lira, 1917 senesinde 246.769 lira, 1918 senesinde 349.350 lira ulaştırıldı.²³ Yine Amerika ve Hollanda

¹⁸ OHACM, 23 Aralık 1927, No:76, s. 149.

¹⁹ 1330-1334 Senelerine Ait Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Raporu, İstanbul 1335, s. 23.

²⁰ 1330-1334 Senelerine Ait Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Raporu, s. 24.

²¹ BOA, HMS İŞO, 32/3-4.

²² Kızılây Arşivi, D. 799-543.

²³ 1330-1334. Senelerine Ait Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Raporu, s. 26;

"Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyet-i Aliyesine, 5 Eylül 332 tarih ve bilâ numro tahriratıyla Bank-ı Osmaniyle Ankara ve Sivas hattında çalışmakta olan İngiliz Üserâ-yı Harbiyesine tevzi edilmek üzere yedibin dört yüz altmışyedi gurus meyanında mürsel yedi bini havi makbuz leffen takdim kılınmıştır. 20 Teşrin-i Evvel 332. Ankara-Sivas Üserâ Garnizon Kumandanı." Kızılây Arşivi, D. 697, 543.

büyükelçilikleri tarafından Anadolu'da bulunan esir kamplarına 8765 balya eşyanın dağıtımı da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından yapıldı.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin esirlerle ilgili diğer bir çalışması da esir kamplarının teftiş edilmesidir. Bunun için Harbiye Nezâreti'nin izni ile dört yıl boyunca uluslar arası Kızılhaç heyetleri ve yabancı heyetler²⁴ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin esir kamplarının teftişi gerçekleştirildi.²⁵ Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan yabancı esirlerin hayat şartlarının düzeltilmesi yolundaki çalışmalarla İtilâf Devletlerinin elinde bulunan Osmanlı esirlerinin de aynı muameleyi göreceği ümit ediliyordu. Fakat bu çabalar Türk esirlerinin uzun yıllar boyunca kötü bir esâret hayatı sürmelerini engelleyemedi.

Rusya, Amerika ve İngiltere'de bulunan Türk esirleri Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin başvurusu üzerine uluslar arası Kızılhaç Cemiyeti'nin iki temsilcisi tarafından denetlendi. İngiltere, Fransa, Mısır ve Hindistan'a giden uluslar arası Kızılhaç heyetleri buralarda bulunan Türk esirlerini ziyaret ettiler. Fakat Rusya'ya gidemediler. Fransa ve İngiltere'deki Türk esirlerinin nelere ihtiyaçları olduğu tespit edildikten sonra ihtiyaç duydukları mektup, kitap, elbise gibi malzemeler cemiyet tarafından karşılandı.²⁶ Rusya'da bulunan Türk esirlerine Danimarka ve İsveç Kızılhaçlarının yardım etmeleri gerekiyordu. Ancak, Türk esirlerinin çoğunluğunun Kafkasya'da olması ve burada da istikrar olmaması aynı zamanda Rus hükümeti tarafından harp sahası olarak değerlendirildiği için Kızılhaç temsilcilerinin bölgeye gitmesine izin verilmiyordu. Bu durumda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Stockholm ve Kopenhag'da esirlere yardım amacıyla merkezler kurulmasını ve Rusya ile Türkiye'deki esir kamplarının teftişini sağladı.²⁷

Bütün bu çalışmalarının yanı sıra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin I. Dünya Savaşı sırasındaki diğer çalışmaları ise şöyle sıralanabilir:

²⁴ ATASE, BDH, KI:2446, D-186, F.1-8.

²⁵ 1330-1334 senelerine Ait Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Raporu, s. 26.

²⁶ 133-1334 Senelerine Ait Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Raporu, s. 29.

²⁷ 133-1334 Senelerine Ait Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Raporu, s. 30; Geniş bilgi için bkz: Cemil Kutlu, I. Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülme Faaliyetleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1994.

1. Aşhaneler: 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ekonomik zorluklar ve halkın karşı karşıya kaldığı felaketler neticesinde Topkapı, Üsküdar ve Eyüp, Cibali, Kumkapı ve Fatih'te aşhaneler açtı.²⁸

2. 1914 Eylül'ünde Isparta ve Burdur'da meydana gelen deprem sonrasında buraya gönderilen ve açıkta kalanlara çadır yardımında bulundu.²⁹

3. İstanbul'da çıkan yangınlardan sonra yardıma ihtiyacı olan 1731 ailenin ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı. Bunların cami, medrese ve han gibi yerlere yerleştirilmesine yardımcı olduktan sonra 6431 kişiden ibaret olan bu insanlara birer gömlek, don, fanila dağıttı.³⁰

4. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi teşvikiyle Osmanlı hanımlarının ördüğü eldiven, çorap ve atkı gibi malzemeler toplanarak sıhhiye-yi askeriye depolarına gönderildi.³¹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Millî Mücadele Yıllarındaki Çalışmaları

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra İzmir'in işgaliyle başlayan Anadolu'nun paylaşılması Türk Milletini büyük bir bağımsızlık savaşına sokmuştur. Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğinde bir araya gelen Türk vatanseverleri Millî Mücadeleye başlamıştır.

Bu dönemde de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin ordu ve millet için üstün çabalar göstererek çalışmalarına devam ettiğini görüyoruz. Savaşın sona ermesiyle birlikte savaşın getirdiği felaketlerden dolayı insanlar zor durumda idiler. Uzun savaş seneleri nedeniyle işgal ve istilaya maruz kalan bölgelerin ihtiyaçlarını gidermek için yardımlar yapılmamıştı. Evlerini ve yurtlarını terk etmek zorunda kalan ve daha sonra Rus ordularının çekilmesiyle birlikte memleketlerine geri dönen Vilayât-ı Şarkıyye ahalisi hakikaten açlık ve bakımsızlık yüzünden ortaya çıkabilecek bulaşıcı hastalıklardan ölüme mahkum vaziyette idiler. Bu nedenle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bunlara yardım heyetleri gönderme kararı aldı.

²⁸ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 150.

²⁹ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 151.

³⁰ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 151.

³¹ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 152.

En fazla zarara uğrayan bölgeler Trabzon, Erzurum, Erzincan ve Elazığ olduğu için buralara ayrı ayrı bir Heyet-i İmdadiye gönderildi.³² 25 Haziran 1919 tarihinde Trabzon, Erzincan ve Elazığ Heyet-i İmdadiyeleri, 30 Haziran 1919 tarihinde de Erzurum Heyet-i İmdadiyesi yola çıkarıldı.³³

Temmuz 1919'da İnebolu, Giresun ve Samsun'a uğrayarak Trabzon'a gelmiş olan Hilâl-i Ahmer yardım heyetinin merkeze gönderdiği raporda sahil bölgesindeki muhacirlerin durumları bütün çıplaklığı ile gözler önüne serilmektedir. Bu raporda; İnebolu ve Samsun'un düşman istilasına uğramamasından dolayı savaştan pek fazla etkilenmediği, fakat Giresun'un tahammül edilemeyecek derecede sefalet içinde, Hilâl-i Ahmer'in yardımına şiddetle muhtaç bulunduğu bildirilmiştir. Rapor daha sonra şöyle devam ediyor: Belediye başkanı sokaklarda açlıktan ölenlerin cesetlerini kaldırmaya belediye gelirinin yeterli gelmediğini söylemiştir. Giresun'da bir Dârüleytam kurularak sokaklardan 350 kimsesiz çocuk korumaya alınmış, üç dört ay bu çocukların yaşeleri halkın da yardımıyla sağlanmaya çalışılmıştır.³⁴ Şehirde bulunan Amerika yardım komitesinin Rum ve Ermeni eytamhanelerine yirmişer bin lira yardımda bulunduğu halde Müslüman darüleytamını ziyaret bile etmek istemedikleri ahali tarafından ifade edilmektedir.³⁵

Heyet Giresun ahalisine yardımlarda bulunduktan sonra Trabzon'a gelerek burada bir merkez kurdu. Trabzon hariç olmak üzere Samsun sınırına

³² OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 154.

³³ "10 Haziran 1919 Hilâl-i Ahmer Anadolu'ya 50 bin liralık eşya ve erzak gönderiyor." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günfüğü*, I, Ankara, 1993, s. 315.

³⁴ Erol Kaya, *I. Dünya Savaşı'nda Trabzon Muhacirleri*, Trabzon Ve Çevresi Uluslar Arası Tarih, Dil-Edebiyat Sempozyumu, I, Trabzon 2002, s. 542.

³⁵ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 154; "Halbuki Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis gibi vilâyetlerde yardıma muhtaç bulunan Müslüman ahaliye yardım etmek için Amerikan yardım heyeti arasında görüşmeler yapılmış ve neticede gerek hükümet, gerekse Amerikan heyeti tarafından ortak bir yardım esasları Maliye Nezâretinin onayıyla kararlaştırılmıştı. Buna göre, hükümet muhtaçlar için 200.000 lira verecek ve Amerikan heyeti de yiyecek ve sağlık araç-gereçleri ile nakden ödemede bulunacaktı." Erol Kaya, *I. Dünya Savaşı'nda Trabzon Muhacirleri*, s. 542; "Mütarekeden sonra Anadolu ve Kafkaslarda muhtelif heyetler halinde çalışmalara başlayan Amerika Yakınoğu Yardım Cemiyeti'nin Trabzon Şubesi 1919-1922 yılları arasında faaliyette bulundu." Mesut Çapa, "*Millî Mücadele Döneminde Trabzon'da Amerikan Yardım Cemiyeti*", Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih, Dil-Edebiyat Sempozyumu, I, Trabzon 2002, s. 706.

kadar sahil kısmındaki ahaliye 30.000 kilo erzak ve bir o kadar da eşya yardımında bulundu.

Trabzon'da önce her gün ekmek ve sıcak yemek verecek olan 500 kişilik bir aşhane, hastaların tedavisi ve ilaçların hemen temin edilebilmesi için bir muayenehane ve bir eczane kurularak bunlara 25 yataklı hastane ilave edildi. Vakf-ı Kebir, Görele, Giresun ve Ordu çevresindeki köylere de eşya ve erzak gönderildi. Yardımları almak için gelemeyen fakir fukara için çamaşır ve kişi başına beş kilo un verildi.

Sefaletin hüküm sürdüğü başka bir yer de Gümüşhane idi. Rus işgali nedeniyle buraya göç eden muhacirlerin sayısında artış vardı. Heyet buraya erzak, ilaç ve bir doktor, birer hastabakıcı görevlendirdi. Trabzon'a gönderilen bu heyet 1921 yılının Eylül'üne kadar görevini sürdürdü.³⁶

Doğu vilâyetlerine gönderilen Heyet-i İmdadiyeler görevlerine devam ederken, I. Dünya Savaşı sırasında pek felakete uğramayan Batı Anadolu halkı 1919 Mayıs'ından itibaren Yunan işgal ve mezâlimine uğruyordu.³⁷ Her gün Yunanlılar tarafından yeni bir şehir tahrip ediliyor, binlerce insanın malı, eşyası yağma edilerek göçe mecbur bırakılıyordu.³⁸ Bunun için gelen haberler üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, muhacir ve mültecilerin en fazla toplandığı yer olan Aksaray, Nazilli, Alaşehir ve İzmir bölgelerine birer Heyet-i İmdadiye gönderdi. Fakat 22 Haziran 1920'de Akhisar ve Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle birlikte Heyet-i İmdadiye bir müddet Bursa'da kaldıktan sonra Eskişehir'e nakledildi. 200 yataklı bir hastane açan heyet bu hastaneyi aynı zamanda yaralıların sevki için istasyon olarak da kullandı.³⁹ Heyet, Eskişehir'in

³⁶ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 154.

³⁷ "Yunanlıların İzmir'de giriştiği kıyım harekâtı tıyler ürperticiydi. İşgalin ilk 48 saatinde İzmir ve banliyülerinde 2000'den fazla Türk katledilmiştir. Vahşice işlenen tüm bu cinayetler, İzmir rıhtımında demirleyen yabancı devletler savaş gemilerinin subay ve erlerinin gözü önünde meydana gelmiştir." Hüseyin Işık, "Anadolu'da Yunan Mezâlimi" *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, 3. Askerî Tarih Semineri Bildirileri, Ankara, 1986, s. 381.

³⁸ Matheew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923)*, İstanbul, 2001, s. 373.

³⁹ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 156; "Halide Edip Adivar 2 Haziran 1921'de Ankara'dan Eskişehir'e gelerek Hilâl-i Ahmer hastanesinde harp yaralılarına bakmak üzere hastabakıcı olarak çalışmaya başladı." Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Ankara, 1988, s. 259.

işgal edildiği 19 Temmuz 1921'e kadar buradaki faaliyetlerine devam etti. Aynı heyet Eskişehir'den ayrıldıktan sonra Kırşehir'e gitti ve orada bir nekahâthane ve hastane kurdu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu faaliyetlerini sürdürebilmek için Nisan 1921'de İstanbul'daki genel merkezi aracılığı ile halkı Anadolu'ya yardıma çağırıyordu. Bağışların Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin genel merkezi ve gazetelerin temsilciliklerine getirilmesi rica ediliyordu. İstanbul'da binlerce kişi bu bağış kampanyasına katıldı ve Padişahın da 10.000 liralık katkısı oldu.⁴⁰

Yunan işgali ve katliamlardan⁴¹ kaçan 70.000 kadar çocuk ve kadının sığındığı Nazilli ve civarına 13 Ağustos 1919'da gönderilen Heyet-i İmdadiye tarafından hizmet verildi. Baliyan Bolu, Köşk, Yenipazar, Çine, Koçarlı kasabalarında birer dispanser açıldı ve çaresiz olan bu insanlara 50.000 parça çamaşır, battaniye ve yorgan verildi. Ayrıca Muhacirin Müdiriyet-i Umûmiyesi'nin İstanbul'dan gönderdiği eşyaların da yerlerine ulaşması sağlandı.⁴²

Yunanlıların ilerlemesine bağlı olarak Dinar, Antalya ve Burdur'da da dispanser laboratuvar ve hastane açıldı. Daha sonra İzmit'te de muhacirlerin artmasıyla birlikte, 1920 Mart'ında buraya gönderilen heyet altı ay çalışmalarına devam etti.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Millî Mücadelenin sürdüğü günlerde Adana'dan Pozantı'ya göç eden mülteciler ile İkinci İnönü Muharebesi devam ederken Söğüt, Bilecik, Bozüyük ve İnönü'deki köylerini terk edenlere ayrı şekilde bir dost eli uzattı.⁴³

Mayıs 1921'de Bilecik'te bulunan bir İmdat Heyeti şehrin yandığını ve harabeler içerisinde kül olmuş insan cesetlerine tesadüf edildiğini rapor etmiştir. Şehirde yiyecek diye bir şey kalmadığı için dağlardaki otlarla beslenen halkın bir

⁴⁰ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, III, Ankara 1995, s. 478.

⁴¹ BOA-DH.KMS. 52-4/3, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi*, II, Ankara 1996, s. 65; Aydın Vilâyetinin Tahkik Heyetine vermek üzere hazırladığı 30 Temmuz 1919 tarihli rapora göre: "Aydın ve civarında 63.700 Müslüman göç etmiştir. Evvelce 30.000 Müslümanın yaşadığı Aydın'da ancak 375 kişi kalmıştır. Aydın çevresindeki 51 Müslüman köyü Yunanlılar tarafından yakılmış, eşyaları ve hayvanları yağma edilmiştir. Kasaba ve köylerdeki halk her türlü mal varlıklarını bırakarak canlarını kurtarmak için dağlara kaçmıştır." Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, III, Ankara 1995, s. 478.

⁴² OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 156.

⁴³ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 157.

haftadan beri hiç ekmek yüzü görmedikleri belirtilmiş, heyetin zaman kaybetmeden bu yöredeki köyleri dolaşarak erzak ve eşya dağıtımına başladığı bildirilmiştir.

Türk ordusu karşısında Sakarya'da hezimete uğrayan Yunan ordusu geri çekilirken yol üzerindeki Sivrihisar, Mihalcık ve Haymana kasabalarına bağlı bütün köyleri yakmış, halkın mallarını gasp ve yağma etmiştir. Bu inanılmaz durum karşısında binlerce kişinin ihtiyaçlarını temin edebilmek ve biraz olsun ıstıraplarını dindirmek için 100.000 lira tahsis edilmiş ve derhal Haymana, Mihalcık ve Sivrihisar'a Heyet-i İmdadiyeler gönderildi.⁴⁴

Yunanlıların Anadolu'yu işgali sırasında meydana gelen I., II. İnönü, Sakarya, Büyük Taarruz ve Türk ordusunun kesin zaferini oluşturan Afyonkarahisar muharebesinin yaralı ve hasta askerlerinin tedavilerini yürüten bölge askerî hastanelerinin dışında, kuruluş masraflarının idare ve işçileri Hilâl-i Ahmer'e ait olmak üzere Burdur, Dinar, Eskişehir, Kışehir, Ankara, Isparta, Konya, Balıkesir, Eşme, Kive, Adapazarı hastaneleri ve Kırşehir nekahâthanesi kuruldu.⁴⁵

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yaralı ve hastaları İstanbul'a sevk edebilmek için de 22 adet hasta nakliye otomobili temin etti, bunlardan 16 tanesi Sıhhiye-yi Askeriyeye tahsis edildi.

İnönü Muharebesi esnasında Eskişehir, Konya, Yenice, Çay, Ulukışla, Ilgın ve Erenli'de birer çayhane açılmıştır. Bu çayhane ve mecruhin istasyonları savaşın devam ettiği uzun zaman zarfında faaliyetlerinde devam etmiş, 2890 asker ve yaralıya çay ve çorba verilmiştir.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kışın soğuk olması ve askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 47.845 çift yük çorap, 30.264 don, 12.675 yük fanila, 30.547 gömlek, 6274 kilim, 43.195 ayıcı yelek, 6230 battaniye ve pamuklu imâl edilmek üzere 16.292 kilo pamuk, 138.085 metre Amerikan bezi Batı Anadolu'daki askerî depolara teslim etti.⁴⁶

⁴⁴ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 159.

⁴⁵ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 153.

⁴⁶ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 154.

Ülke içinde bu sıkıntılı yıllarda çalışmalarına aralıksız devam eden HAC Mondros Mütarekesi'nden sonra Almanya, Avusturya-Macaristan ve İsviçre'de kalmış vatandaşlarımızla, öğrencilerin durumları hakkında endişe eden öğrenci velilerinin müracaatı üzerine uluslar arası düzeyde çalışmalarına başladı. Hilâl-i Ahmer hemşirelerinden Münire İsmail ve Safiye Hüseyin temsilci olarak Şubat 1919'da Avrupa'ya gönderildi. Bu hanımlara öğrencilere yardım maksadıyla 50.000 İsviçre Frangı ve Berlin Sefâretindeki Hilâl-i Ahmer'in nakit parasından 70.000 mark tahsis edildi. Ayrıca İstanbul'a dönmek isteyenler için de "Reşit Paşa" ve "Gülcemal" vapurları Hamburg limanına gönderildi.⁴⁷

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, İstiklal Savaşı'nda da esirlerin işleriyle ilgilenmek üzere bir "Üserâ Şubesi" oluşturdu. Bu şube kurulduğu andan itibaren 10.000'den fazla mektubun, 10.418 lira tutarında da havalenin esirlere ulaşmasını sağlamıştır.⁴⁸ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin esirlerle ilgili ilk çalışması Rusya'da bulunan Türk esirlerinin yurda döndürülmesiydi. I. Dünya Savaşı sonrasında Rusya tarafından alınan Alman, Bulgar, Avusturya-Macaristan esirleri ülkelerine dönmüş olmalarına rağmen Türk esirleri hala iade edilmemişti. 10. Kızılhaç Konferansı'na sunulan raporda bu hususa değinen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti nihayet 1004 kişiden ibaret olan Türk esir kafilesinin bir Japon vapuruyla İstanbul'a gönderilmesini sağladı. Fakat Bozcaada yakınlarında bu gemiye Yunanistan tarafından el konuldu ve içindekiler harp esiri olarak değerlendirildi.⁴⁹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve uluslar arası Kızılhaç Komitesi bu durumu protesto ettiler ve esirlerin derhal serbest bırakılmasını istediler. Bu isteği reddeden Yunanistan Hükümeti ancak Japon hükümetinin kefâletiyle kadın, çocuk ve doktorlardan oluşan 396 kişiyi serbest bırakacağını, diğerlerini ise tarafsız bir bölgede gözetim altında tutacağını bildirdi. "Azınara" adasında esirleri muhafazaya alan Yunanistan, Türk esirlerinin iâşesi için 750.000 İtalyan Lireti talep

⁴⁷ OHACM, 76, 23 Aralık 1927, s. 161.

⁴⁸ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası, TBMM'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu, 23 Nisan 1336-23 Eylül 1337, İstanbul 1338, s. 57.

⁴⁹ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, İstanbul 1339, s. 122.

etti. Bu talepleri yerine getirilmedi. Cemiyet, çeşitli müracaatlarda bulunarak sonunda esirlerin Türk ordusunda hizmet etmemeleri şartıyla tahliye edilmelerini sağladı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin tahsis ettiği bir gemiyle esirlerimiz İstanbul'a getirildi.⁵⁰

Rusya'da bulunan esirlerimizin bir kısmı Viladivistok yoluyla İstanbul'a gelirken bir diğer kısmı da Almanya ve Avusturya'ya geçiyorlardı. Bunlara yardımda bulunmak üzere cemiyet, Uluslar Arası Kızılhaç Komitesi vasıtasıyla İsviçre'nin Viyana ve Berlin Maslahatgüzârlıklarının 799.000 mark toplatılması sağlandı.

Ülkemizde bulunan esirlere de aynı ölçüde yardımda bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1920 yılının sonlarına doğru Kilikya'da Fransız birlikleriyle girilen muharebeler sırasında alınan esirlerin listeleri yapılarak ailelerine haber verilmek üzere Fransız Kızılhaç'ına gönderildi. Bir müddet sonra başlayan posta işlerini yürüten cemiyet, İstanbul'daki Fransız birliği tarafından Fransız Kızılhaç Cemiyeti'nin ve Fransız Kadınları Heyet-i İttihadiyesi'nin göndermiş oldukları yardım paketlerini bir memur tayin ederek Fransız esirlere ulaşmasını sağladı.⁵¹

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bir taraftan Fransız esirlere çeşitli imkânlar sağlarken, diğer taraftan da Kilikya ve Suriye'de Fransızların elinde kalmış olan Türk esirlere de yardımlarda bulunuyordu. Ayrıca Fransız hükümetinden aldığı izinle savaş nedeniyle çok zor durumda bulunan Antep halkına İmdad-ı Sıhhiye Heyeti vasıtasıyla yardımlarda bulunarak, askerî ve sivil esirlere para, elbise, çamaşır, sabun göndererek ihtiyaçlarını karşıladı.⁵²

1919 yılının son aylarında ve 1920 yılında İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte İngilizlerin tutuklamaları sonucunda Malta adasındaki Türk esirlerinin sayısı gittikçe artıyordu. Bu esirlerin Türkiye'deki aileleriyle olan haberleşmeleri yine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından düzenlenmiştir. Fakat İngiliz sansürüne uğrayan mektuplar muntazam bir şekilde Malta'daki esirlere ulaşmamıştır. Burada

⁵⁰ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 124.

⁵¹ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 125.

⁵² Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 125.

bulunanlardan yardıma muhtaç olanlar için de her ay yirmi İngiliz lirası gönderildi.⁵³

Sakarya zaferinden sonra İngilizlerin Malta'daki Türk esirlerini serbest bırakmak için çalışmalara başladığı görülmektedir. Ankara hükümeti ile temas kurmak isteyen İngilizler Ankara hükümetinin İstanbul'daki temsilcisi olarak bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden Hamit Hasancan Bey'le görüşmelere başladılar.⁵⁴ 23 Ekim 1921 tarihinde yapılan antlaşma ile Malta'da bulunan bütün Türk tutuklularıyla Anadolu'da tutuklu tüm İngiliz esirlerinin değiştirilmesi kabul edildi.⁵⁵ Bu işlemler 30 Ekim 1921 günü İnebolu limanından yapılması kararlaştırıldı. Malta'daki Türk esirleri İnebolu limanına 25 Ekim 1921'de hareket ederken, 28 Ekim 1921'de Somme adlı bir İngiliz gemisi İstanbul'dan yola çıktı. Bu geminin görevi de Erzurum'dan Trabzon'a gönderilen Yarbay Rawlinson ve arkadaşlarını alıp Malta esirleriyle mübadele etmek üzere İnebolu'ya götürmekti. Gemide bu iş için görevli Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden Ali Macit Bey'le İngiliz Favkalede Komiserliği Ataşemiliter Albay A.W.F Baird bulunmaktaydı.⁵⁶ 1 Kasım 1921'de esir mübadelesi yapıldı. Böylece Malta adasındaki Türklerin esir hayatı yeni Türk Devleti'nin başarısıyla, özgürlüğe doğru yol almış oluyordu.

Öte yandan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Yunanistan'da sayıları on beş bini bulan Türk esirlerine de yardıma başlamıştı. Esâretdeki günleri iki yılı bulan bu zavalluların ailelerine bir tek mektup göndermeyen bile vardı. Hastalıktan ölenlerin sayısı çok fazla idi ve hukuk kurallarına aykırı olarak kötü şartlar altında hapisanelerde tutuluyorlardı.⁵⁷

⁵³ "Mustafa Kemal Paşa tarafından yaşanacak olayların daha önceden tahmin edilmesi üzerine 22 Ocak 1920 tarihinde Anadolu'da bulunan yabancı subaylara da aynı şekilde muamele edilmesi ve buna uygun önlemler alınması Ankara, Konya, Sivas ve Erzurum'daki kolordu kumandanlarına şahsa özel şifre telgraflarıyla bildirilmiştir. Bu kararın uygulanmaya başlamasıyla Erzurum'da Yarbay Rawlinson, Konya'da Yüzbaşı Campbell gibi yüksek ve küçük rütbeli subaylar tutuklanmıştır." Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk-Söylev, I.(1919-1920)*, 2. Baskı, TTKB, Ankara 1986, s. 498; Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev, III,(Vesikalar-Belgeler)*, TTKB, Ankara 1989, s. 1748.

⁵⁴ Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, I, s. 137.

⁵⁵ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev, II*, s. 784.

⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Serpil Sürmeli, "Malta Sürgünlerinin Yurda Dönüşü", *Atatürk Dergisi*, Sayı 4, Temmuz 2003, s. 63-89.

⁵⁷ *Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu*, s. 128.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu gayr-i insani muamelelere bir an önce son verilmesi için uluslar arası Kızılhaç Komitesi'ne müracaat ederek, Yunanistan'daki esirlerimizin uluslar arası bir temsilci vasıtasıyla teftişine mukabil Anadolu'ya da aynı amaçla bir teftiş heyetinin gönderilmesini istedi. Ayrıca Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları mezâlimlerin dünyaya duyurulabilmesi için de Hariciye Vekâleti tarafından uluslar arası Kızılhaç Komitesi'ne baş vurulmuştu.⁵⁸ Bu baş vurular neticesinde uluslar arası Kızılhaç Komitesi tarafından Mösyö Şatesman Yunanistan'a ve Dr. Rurih'i de Anadolu'ya gönderildi. Şatesman'ın raporunda, çeşitli esir kamplarında kadın, ihtiyar ve çocuk Türk sivillere savaş esirlerine yapılan muamelenin aynısının yapılmakta olduğu kesinlik kazanmıştır. Bu teftişle beraber bir çok kötü muameleye son verilmiş ve bu teftişin çok isabetli olduğu belirtilmiştir.⁵⁹

Savaşın ilk yıllarında Yunanlıların başarılı görüldüğü zamanlarda Türk esirlerinin ailelerine gönderdiği mektupların zarflarının bile Rumca yazılması isteniyor, bu sebeple de esirlerin nerede oldukları, esir numaraları ve adresleri siliniyordu. Böylece ailelerin cevap yazma ihtimalleri de ortadan kaldırılıyordu. Mösyö Şatesman Cafer Tayyar Paşa'yı hapisneden kurtarmış ve esirlerin listelerinin bir an önce yapılmasını istemişti. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin müracaatlarına rağmen Ocak 1922'ye kadar Yunanistan'dan bir isim bile gelmemişti. Buna karşılık cemiyetimiz Yunan esirlerinin isimlerini içeren dört Fransızca listeyi Yunan Salib-i Ahmer'ine göndermişti.⁶⁰ Bir müddet sonra gelen bazı esir listeleri ise uluslar arası şartlara aykırı olarak Rumca yazılmış olduğu için tekrar iade edilmiştir. Yunanlıların esir listelerini bildirmemesinin nedeni, Mösyö Şatesman'ın raporunda rakamla bildirdiği malul, ihtiyar, kadın ve çocukların miktarının meydana çıkmasını istememesidir.

Nihayet Yunanlıların Anadolu'daki mağlubiyetlerinden sonra, elimize geçen Yunan esirlerinin sayısının artmasıyla birlikte Türk esirlerinin listeleri

⁵⁸ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 128.

⁵⁹ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 129.

⁶⁰ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 130.

gelmeye başladı. Fakat Yunanistan'da 36 esir kampı bulunmasına rağmen, gönderilen listeler bunların ancak 3'te birini karşılıyordu.⁶¹

Yunanistan'daki esirlerimizin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, Amerika Salib-i Ahmer ve Amerika Genç Hristiyanları Cemiyeti üyelerinden oluşan bir heyetle iş birliği yapılmıştır. Bu heyet Türkiye'den Yunanistan'a mektup ve para gönderilmesini sağlamıştır. Amerikan heyetinin teftişinden sonra para ve ilaç gönderilmiştir.

Yunanlıların bu tutumlarına karşılık, Türkiye'de bulunan Yunan esirlerine ise bol miktarda kaput elbise, çamaşır veriliyor ve aileleriyle haberleşmeleri muntazam bir şekilde sağlanıyordu.⁶²

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Trablusgarp, Balkan, I. Dünya Savaşı ile Millî Mücadele'de gerek cephelerde savaşan askerlerimize ve gerekse cephe gerilerinde fakir ve muhtaç sivil halka yönelik olarak fedakârca faaliyetlerde bulunmuş, hizmet etmiştir. Cemiyetin bu savaşlarda yaptığı yardımlar ve faaliyetleri için gereken para kaynağı daha ziyade hayırsever vatandaşlar olmuştur. Ancak cemiyetin malî kaynakları Millî Mücadele sırasında da büyük ölçüde kullanılmıştır.

⁶¹ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 131.

⁶² Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 1335-1338 Yıllarına Ait Raporu, s. 132.

ÖZET

Günümüzde de çok ihtiyaç duyduğumuz sivil toplum örgütlerinin ilk örneklerinden biri olan eski adıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti yeni adıyla Kızılay, kuruluşundan zamanımıza kadar yaptığı çalışmalarla insan hayatında ne denli önemli bir yeri olduğunu kanıtlamıştır. Bu makalede cemiyetin Trablusgarp Savaşı'ndan İstiklal Savaşı'na kadar, özellikle savaş zamanlarında ve hemen sonrasında topluma verdiği hizmetlerden bazı örnekler verilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Red Crescent, which was named as Hilâl-i Ahmer Previously and one of the early associations, that we need greatly nowadays has proved its importance for humankind with its activities carried out from the time of its emergence until today. In this article some examples of activities of this association which were carried out from Trablusgarp War until the Independence War, espically in war time and afterwards have been studied.